

Святочныя абрады хрысціян Беларусі

**Аляксандра Гурко
(Верашчагіна),**

заг. аддзела народазнаўства
Цэнтэра даследаванняў беларускай
культуры, мовы і літаратуры
НАН Беларусі,
доктар гістарычных навук

У незалежнай Беларусі за трыццаць гадоў існавання адбыўся працэс аднаўлення канфесійнай структуры і павышэння статусу рэлігіі ў дзяржаве і грамадстве. Па дадзеных на 1 студзеня 2020 г., у краіне налічвалася 25 рэлігійных напрамкаў і канфесій з агульнай колькасцю 3563 зарэгістраваных рэлігійных арганізацый [1]. Паводле дадзеных на ліпень 2010 г., прадстаўленых Апаратам Упаўнаважанага па справах рэлігіі і нацыянальнасцей Рэспублікі Беларусь, 58,9% насельніцтва лічаць сябе вернікамі [2]. Вядучае месца па колькасці вернікаў і абшчын традыцыйна займае праваслаўная царква, затым – каталіцкая і розныя накірункі пратэстанцтва.

Рэлігія і рэлігійны вопыт займаюць значнае месца ў жыцці сучаснага беларускага грамадства, пацверджанне чаму – насычанасць падзеямі царкоўнага жыцця і перапоўненасць храмаў падчас святочных набажэнстваў.

Хрысціянскія святы адзначаюцца большай часткай насельніцтва нашай дзяржавы. Закон «Аб святочных днях у Рэспубліцы Беларусь», прыняты 19 снежня 1991 г. Вярхоўным Саветам Рэспублікі Беларусь, прызнаў святочнымі вялікія даты праваслаўнага і каталіцкага календара – Вялікдзень, Радаўніцу і Раство Хрыстова. Указам Прэзідэнта №157 «Аб дзяржаўных святах, святочных днях і памятных датах у Рэспубліцы Беларусь» у 1998 г. яны ўвайшлі ў пералік дзяржаўных свят, сталі днямі адпачынку. Святы набываюць сучаснае свецкае абрамленне – падчас іх праводзяцца ўрачыстыя мітынгі і канцэрты, навуковыя канферэнцыі, прысвечаныя вядомым дзеячам і знакамітым датам царкоўнай гісторыі. Абавязковыя элементы пры гэтым – святочныя прывітанні і наведванні храмаў кіраўнікамі дзяржавы; правядзенне кірмашоў і гулянняў па-за сценамі храмаў, асабліва ў буйных гарадах і, канечне, падрабязнае асвячэнне падзеі ў сродках масавай інфармацыі.

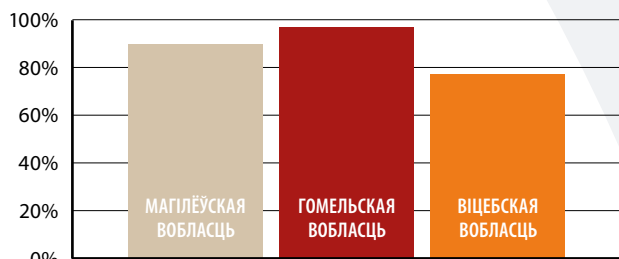
Згодна з сацыялагічнымі даследаваннямі, у выкананні рэлігійных свят, абрадаў і таінстваў прымае ўдзел каля 15% насельніцтва Беларусі і каля 30% – ад агульнай лічбы вернікаў. Так, у святкаванні Вялікадня 7–8 красавіка 2007 г., дата якога была аднолькавая ў праваслаўным і каталіцкім календары, храмы Беларусі наведалі амаль 1,5 млн чалавек (па дадзеных МУС). У ноч на 7 студзеня 2012 г. па ўсёй Беларусі ўзялі ўдзел у набажэнствах

на свята Раства Хрыстова па праваслаўным календары каля 254 тыс. чалавек, па каталіцкім 24–25 снежня 2016 г. – больш за 113 тыс.

Як неад’емная частка культуры, хрысціянскія святы з’яўляюцца адным з элементаў, які фарміруе і складае этнічную самасвядомасць. Адбываецца значны ўплыў святочных хрысціянскіх традыцый на сучасныя этнічныя працэсы: беларусізацыю царкоўнага жыцця, фарміраванне нацыянальнага кліру, вядзенне набажэнства, справаводства і выпуск богаслужбовай літаратуры на беларускай мове, пераклад на яе тэкстаў Святога Пісання (пачатак гэтай традыцыі быў пакладзены яшчэ Францыскам Скарынам), а таксама фарміраванне нацыянальных асаблівасцей хрысціянскай святочнай традыцыі, якія звязаны са сваімі асабістымі рысамі ў абраднасці, ушанаваннем беларускіх святых, абразоў Божай Маці, прастоўных свят (фэстаў) і свят, прысвечаных падзеям беларускай царкоўнай гісторыі.

Вялікае значэнне для этнічнай кансалідацыі і развіцця нацыянальнай культуры мае святкаванне памятных дат, звязаных з гісторыяй Беларусі і канфесій. Так, з пачатку 1990-х гг. зноў пачалі вылучаць значныя даты царкоўнай гісторыі, перш за ўсё – 1000-годдзе Праваслаўнай царквы ў Беларусі. Урачыста адзначалі 2000-годдзе хрысціянства, у гонар якога быў арганізаваны Міжнародны хросны ход. У 2005 г. Беларускай праваслаўнай царквой святкавалася 1000-годдзе Тураўскай епархіі. 9 жніўня 2013 г. ў Мінску – 1025-годдзе Хрышчэння Русі, у якім прынялі ўдзел больш за 500 тыс. чалавек.

У царкоўным жыцці праваслаўных вернікаў з’явіліся новыя святы, даты і падзеі, напрыклад Дзень праваслаўнай кнігі, які ў цяперашні час адзначаецца штогод. Яго станаўленне прымеркавана да даты выдання «Апостала» першадрукарам дзяканам Іванам Фёдаравым і Пятром Мсціслаўцам 14 сакавіка 1564 г. Вяртаецца традыцыя будаўніцтва новых праваслаўных храмаў

Мал. 1. Колькасць рэспандэнтаў, якія суадносяць сябе з пэўнай канфесіяй

у гонар падзей гісторыі краіны і з’яўлення ў календары новых свят, з імі звязаных. Напрыклад, новы храм у гонар іконы Божай Маці «Усіх тужлівых Радасць» быў узведзены ў 1998 г. у памяць аб тых, хто пацярпеў ад Чарнобыльскай катастрофы, «каб штодня ўзвышаць малітвы пра іх». Такім чынам аднаўляецца старажытная традыцыя адзначаць смутныя падзеі ў жыцці дзяржавы [3].

Царкоўныя святочныя традыцыі дапаўняюцца новымі абрадавымі элементамі, звязанымі з высокім статусам рэлігіі ў грамадстве і прызнаннем царквы на дзяржаўным узроўні. Так, з праваслаўным святам Нараджэння Хрыстова пачынаючы з 1996 г. звязана ўручэнне спецыяльных званняў і прэмій «За духоўнае адраджэнне». У 1996 г. было ўсталявана дзяржаўнае свята «Дзень Маці», прымеркаванае да Пакрова Прасвятой Багародзіцы. Як і ў даўніну, у гэтыя дні ладзяцца «Пакроўскія кірмашы». Усе рэлігійныя святы маюць даўнія традыцыі дабрачыннасці. Адноўлены старажытныя абрады, як, напрыклад, акуланне ў ваду на Вадохрышча. У 2015 г. ў Мінску акулніліся ў палонцы 30 тыс. чалавек.

Адбываецца працэс узнаўлення рэлігійнага жыцця, які адбіўся і на рэканструкцыі абрадавага боку – павялічылася колькасць паломніцтваў і аднаўляюцца святыя месцы, усталёўваюцца новыя святы і шанаванні святых. Да іх ліку Беларускай праваслаўнай царква далучыла тых святароў, якія пацярпелі ад сталінскіх рэпрэсій. Іх сонм з кожным годам папаўняецца, ім прысвячаюцца новыя святы, спевы, абразы. У Сабор Беларускіх Святых увайшоў Рыгор Каніскі – праваслаўны арцыбіскуп Магілёўскі і Беларускі, філосаф, асветнік, культурны дзеяч XVIII ст. 22 ліпеня (9 па старым стылі) адзначаецца дзень святага праведнага Іаана Кармянскага, які нарадзіўся ў мястэчку Стрэшын на Гомельшчыне. У 2006 г. была кананізавана Валянціна Мінская. Нельга не адзначыць беларускіх святых, праслаўленых у мінулыя стагоддзі, перш за ўсё Еўфрасінню Полацкую і Кірылу Тураўскага.

Развіваецца агульная ўсходнеславянская традыцыя ўшанавання святых – абразоў, крыжоў, якая была сфарміравана ў самым пачатку існавання хрысціянства. З крыжом звязана адно з найвялікшых свят апошняга часу, што адбылося 27 верасня 1997 г., калі ў старажытны Полацк быў вернуты згублены падчас Другой сусветнай вайны Крыж Еўфрасінні Полацкай, дакладней кажучы, яго адноўленая копія.

Раство Хрыстова ў Царкве ЕХБ Свет Евангелля. Мінск, 2015

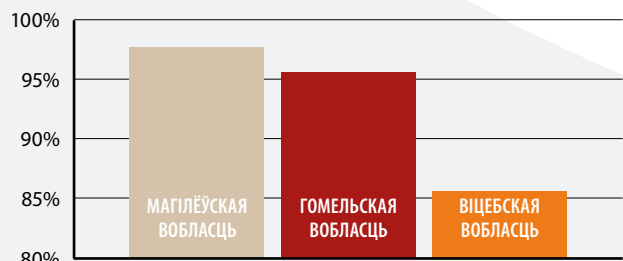
Падобна да таго, як гэта адбывалася ў мінулых стагоддзях, у наш час шануюцца цудатворныя іконы Божай Маці, да якіх арганізуюцца паломніцтвы, святкуюцца дні іх з'явы. Напрыклад, да 500-годдзя Мінскага абраза Божай Маці, які змешчаны на гербе Мінска і стаў адным з сімвалаў сталіцы, быў пабудаваны храм на паўднёвым беразе Чыжоўскага вадасховішча.

Адбываецца ўзнаўленне каталіцкіх свят. У канцы XX – пачатку XXI ст. у каталіцкім календары па-ранейшаму займаюць найгадоўнейшае месца святы Раства Ісуса Хрыста і Вялікадня. Да іх у сучаснасці прымеркаваны апублікаваныя ў сродках масавай інфармацыі пастырскія пасланні з апісаннем зместу святочных падзей і віншаваннямі вернікаў Беларусі, а таксама прамыя трансляцыі па тэлебачанні святочных набажэнстваў з касцёлаў рэспублікі, з Рыма і Іерусаліма. Насычанае рэлігійнае жыццё сучасных вернікаў-каталікоў спалучае святы літургічнага года і дні, прысвечаныя ўшанаванню святых, якія вядомы з мінулага і кананізаваныя на працягу апошняга часу, напрыклад святому Андрэю Бабоці. У 2003 г. былі беатыфікаваныя новыя святыя з Беларусі, сярод якіх – мучанікі часоў Другой сусветнай вайны. Узноўлена традыцыя ўшанавання цудатворных абразоў Божай Маці. Важным элементам адраджэння рэлігійнага жыцця каталікоў, асабліва марыйнага культу ў нашай краіне, сталі тры святыні, абвешчаныя малымі базылікамі: у Гродне (1991), Будславе (1993) і ў Пінску (1996), а таксама каранія папскімі каронамі чатырох цудатворных абразоў Панны Марыі: у Брэсце (1996), Лагішыне (1997), Будславе (1998) і Гродне (2005).

У сучаснай каталіцкай абраднасці з'яўляюцца новыя элементы, якія паступова становяцца неад'емнай часткай святочнага дзейства. Так, ужо традыцыйнымі сталі фестывалі духоўнай музыкі «Магутны Божа», што ладзіліся штогод у Магілёве Касцёлам разам са структурамі выканаўчай улады. Выпрацоўваюцца новыя абрадавыя элементы ў дзень святага Валянціна.

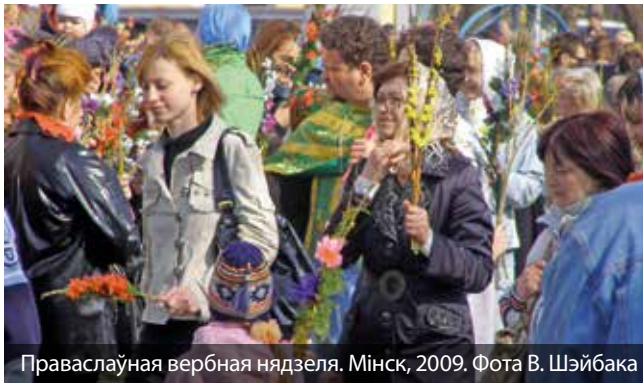
У сучаснай канфесіянальнай структуры беларускага грамадства значнае месца займаюць пратэстанцкія цэрквы. З пачатку 1990-х гг. жыццё айчынных пратэстантаў стала значна болей насычаным. Гэта быў перыяд арганізацыі сапраўдных хрысціянскіх свят, якія ўладкоўваліся ў Дамах культуры, на стадыёнах і ў іншых грамадскіх месцах. У пачатку XXI ст. атрымалі распаўсюджанне «вялікія евангелізацыйныя служэнні» – місіі, якія наведваюць з пропаведзямі розныя населеныя пункты Беларусі. Урачыста адзначаюцца памяtnыя даты гісторыі царквы, юбілеі памесных цэркваў. Так, на працягу 2003 г. пратэстанцкія арганізацыі святкавалі 450-годдзе Рэфармацыі на Беларусі. Святамі для вернікаў становяцца з'езды найбольш актыўных прадстаўнікоў пратэстанцкіх цэркваў. У сучаснасці яны актывізавалі місіянерскую і сацыяльна-духоўную дзейнасць, уносячы свой уклад у вырашэнне тых праблем, якія з'яўляюцца актуальнымі для нашага грамадства. Для пратэстантаў у Беларусі характэрнымі рысамі з'яўляюцца вельмі актыўная місіянерская дзейнасць, насычанае царкоўнае жыццё і разнастайная, аздобленая новымі сродкамі абраднасць.

Узнаўленне рэлігійных традыцый больш адметна ў сельскай мясцовасці. Гэты працэс знайшоў адлюстраванне ў адказах этналагічнага апытання, якое праводзілася сярод студэнтаў Магілёўскага, Гомельскага і Полацкага дзяржаўных універсітэтаў, ураджэнцаў сельскай мясцовасці ў 2015–2016 гг. [4]. Са 150 рэспандэнтаў агульная колькасць тых, хто суадносіць сябе з той ці іншай канфесіяй, дасягае 80–98% (мал. 1). Гэта значна

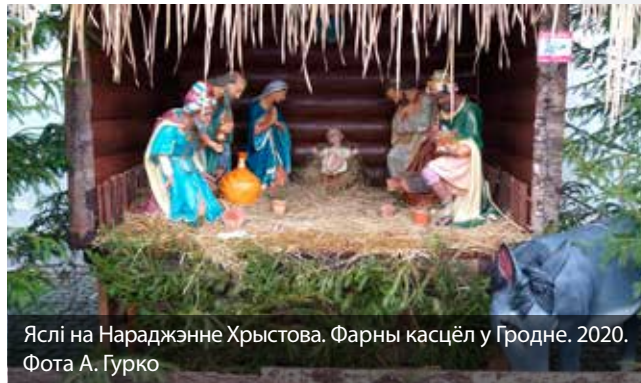

Мал. 2. Колькасць маладых рэспандэнтаў, у сем'ях якіх адзначаюцца рэлігійныя святы

Праваслаўная вербная нядзеля. Мінск, 2009. Фота В. Шэйбака

Яслі на Нараджэнне Хрыстова. Фарны касцёл у Гродне. 2020. Фота А. Гурко

больш, чым у цэлым па краіне (па розных дадзеных, 50–60%), і тлумачыцца тым, што вясковае насельніцтва мае больш высокі ўзровень рэлігійнасці, чым гарадское. Гэтаму спрыяюць рэшткі шматвекавой духоўнай культуры, якія захаваліся ў традыцыях земляробства і жывёлагадоўлі.

Аб значнасці хрысціянскіх свят у жыцці сучасных вернікаў сведчаць дадзеныя апытанняў сярод студэнцкай моладзі Магілёўшчыны, Віцебшчыны і Гомельшчыны [4]. Яны пацвярджаюць не толькі захаванне, але і адраджэнне на новым узроўні рэлігійных традыцый у насельніцтва Беларусі (мал. 2): элементаў царкоўных свят, такіх як кірмаш і гулянні па-за сценамі храмаў, асабліва на вялікія рэлігійныя святы (Раство, Пасха, Спасы, Пакроў і г.д.), шанаванне рэгіянальных і агульнабеларускіх культаў святых (Еўфрасіння Полацкая, Манефа Гомельская, Кірыла Тураўскі, Іаан Кармянскі, Рыгор Каніскі і інш.), святын (цудатворных абразоў, крыніц, храмаў, магіл святых); святкаванне падзей царкоўнай гісторыі.

У сучасным беларускім грамадстве адбываецца выпрацоўка новых рыс у дачыненні да хрысціянскага святочнага календара. Па дадзеных апытанняў, праведзеных этнолагамі ў 2010-х гг., высвятляецца, што ў большасці тых сем'яў, дзе была парушаная пераемнасць святочных традыцый, адбываецца іх узнаўленне з дапамогай сваякоў, знаёмых ці нават пад уздзеяннем сродкаў масавай інфармацыі. У тым выпадку, калі ў сям'і адсутнічаюць носьбіты традыцыі – старэйшае пакаленне – і да гэтага часу не адбылося «ўвацаркаўлення» больш маладога пакалення, усё ж назіраецца абуджэнне цікавасці да хрысціянскай традыцыі, якая пачынаецца менавіта са свят царкоўнага календара – шляхам уладкавання святочнага застолля, падрыхтоўкі рытуальных страў, віншаванняў, абмену падарункамі, а пазней і наведвання ўрачыстага святочнага набажэнства.

Традыцыйныя рэлігійныя святы выконваюць этнакансалідуючую і этназахавальную ролю ў жыцці народаў. Дзякуючы свайму аптымістычнаму пачатку (аптымізм, як падкрэсліваюць некаторыя даследчыкі, цяга да жыцця і яго працягу – адна з асноўных рыс свята), яны дапамагаюць выстаць этнасу ў цэлым і асобным яго прадстаўнікам у цяжкія часы, у экстрэмальных умовах [5]. У 2020 г. падчас пандэміі кіраўнікі праваслаўнай і каталіцкай цэркваў на вялікія святы – Пасху і Раство Хрыстова – звярнуліся да вернікаў з просьбай не наведваць храмы, а па магчымасці адсвяткаваць і выканаць усе святочныя рытуалы ў хатніх умовах. І ўсё ж галоўныя хрысціянскія святы былі адзначаны вернікамі Беларусі з надзеяй на выжыванне і ацаленне, з верай і малітвай да Бога [6, 7].

Можна зрабіць выснову, што хрысціянскія святы ў сучасным беларускім грамадстве ўтрымліваюць найбольш поўны і распрацаваны шлях да духоўнага самаўдасканалвання чалавека – і ў гэтым іх відавочная каштоўнасць. ■

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Інфармацыя о конфессиональной ситуации в Республике Беларусь // <https://www.belarus21.by/Articles/1439296790>.
2. Религиозный состав населения Беларуси // <https://www.bygeo.ru/materialy/naselenie-belarusi/426-religioznyj-sostav-naseleniyabelarusi.html>.
3. Приход храма иконы Божией Матери «Всех скорбящих Радость» в городе Минске // <http://hramvrs.by/kontacts.php>.
4. Архив Института искусствоведения, этнографии и фольклора имени К. Крапивы НАН Беларуси. Ф. 6. Оп. 13. Д. 3.
5. Календарно-праздничная культура народов Зарубежной Азии: традиции и инновации / отв. ред. Р. Ш. Джарылгасинова. – М., 1997.
6. Елисаветинский монастырь будет доставлять на дом освященные вербы и пасхальные куличи // <https://news.tut.by/society/680199.html>.
7. Католики благословляли пасхальные блюда дома. Вот как это выглядело // <https://news.tut.by/society/680244.html>.